

КАТЕГОРІЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТІ У ПЕРЕКЛАДЕНИХ ТЕКСТАХ ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГІЧНОГО ТА ТЕОРЕТИКО-ТЕОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСІВ

У статті розглядається відтворення категорії аргументативності в україномовних перекладах німецькомовних сучасних текстів популярно-теологічного та теоретико-теологічного дискурсів. Зроблено висновок про необхідність не лише суто мовної, але й дискурсивної компетенції для адекватного відтворення аргументативності як основоположної категорії теологічного дискурсу, що знаходить свій прояв у мовних засобах різних рівнів.

Ключові слова: *аргументативність, емоційна аргументативність, раціональна аргументативність, генералізація, компресія, декомпресія, суб'єктивна перекладацька інтерпретація.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність пропонованої статті зумовнюється відсутністю комплексного аналізу категорії аргументативності в перекладацькому аспекті та особливостей її відтворення у теологічних текстах, у тому числі для мовної пари «німецька-українська».

Мета дослідження полягає, по-перше, у визначенні категорій *емоційна аргументативність* та *раціональна аргументативність*, які притаманні ПТД та ТТД; по-друге, у вивченні шляхів їх відтворення мовою перекладу.

Об'єктом дослідження є німецькомовні теологічні тексти, які належать до популярно-теологічного та теоретико-теологічного дискурсу, а також їх переклади українською мовою.

Предмет вивчення складають особливості перекладацького відтворення категорії аргументативності.

Матеріалами дослідження стали: а) теологічний текст Йозефа Кардинала Гюффнера «Christliche Gesellschaftslehre» та його переклад українською мовою С.Пташника, Р. Оглашеного; б) теологічний текст Венедикта XVI «Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im neuen Jahrtausend» та його переклад українською мовою О.Конкевича; в) теологічний текст Кардинала Крістофа Шенборна «Мета чи випадок? Створення світу й еволюція з точки зору розсудливої віри», який було перекладено українською мовою О. Конкевичем.

Серед центральних категорій, що утворюють смисловий каркас теологічного дискурсу, окремо слід виділити аргументативність. На думку Ю.В.Романченко, існує два підвиди згаданої категорії: а) емоційна аргументативність; б) раціональна аргументативність. Причому кожен із цих підвидів знаходиться у прямій залежності від типу дискурсу, в якому він уживається: емоційна аргументативність стосується усіх текстів популярно-теологічного дискурсу, а раціональна аргументативність визначає

тексти теоретико-теологічного дискурсу. Авторка справедливо підкреслює також той факт, що ядро усієї теологічної аргументації складає догматизм, а саме – опора на Святе Письмо і Святе передання [Романченко 2008, 5-9]. Інакше кажучи, на мовному рівні догматизм виявляється у різних формах цитування сакральних текстів.

Відмінність між емоційною та раціональною аргументативністю полягає у стилістичних ознаках тексту, які реалізуються, зокрема, у композиційно-мовленнєвій формі, жанрі тексту, наявності (або відсутності) усталеної терміносистеми, різному ступені емотивності, а також у характері апелятивної функції теологічного тексту. Так, емоційна аргументативність має на меті вплив на емоційну домінуючу психіку людини, спираючись на факти як беззастережні істини, що зводять причинність усіх подій до Божественного Задуму. На противагу їй раціональна аргументативність апелює до *ratio* адресата, тобто будується на послідовності доказів та висновків, які мають науковий характер і наукову авторитетність [Романченко 2008, 8-11]. Розглянемо названі види аргументативності та їх відтворення на прикладі текстових фрагментів, що належать до різних типів теологічного дискурсу:

Н1 (a) *Letztlich steht hier wieder die Grundfrage überhaupt zur Debatte: Wie wird der Mensch glücklich? Wie macht er es richtig mit seinem Leben? Ist es wahr, daß er sich nur sich selbst Maßstab sein darf, um glücklich sein zu können?*

(б) *Ich habe unlängst mit Freunden darüber gesprochen, daß man hier in der Gegend von Frascati gerade dabei ist, die Weinreben zu beschneiden, und daß sie nur, wenn sie jährlich beschnitten werden, fruchtbar sind <...>. Vom Evangelium her, Johannes 15, ist uns das sofort als ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche deutlich. Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter. <...>*

(в) *Nur wenn du dich gibst, dich verlierst, wie Christus es ausdrückt, dann wirst du leben können [Benedikt XVI 1996, 179].*

У1 (a) *Времі-реміт, тут, в принципі, знову обговорюються питання «як стати щасливим?», «як правильно жити?», «чи правда, що людина, щоби бути щасливою, самостійно встановлює для себе критерії щастя?»*

(б) *Нещодавно я мав розмову з друзями про те, що тут, у місцевості Фраскати, саме так обрізати виноградні лози, які плодоносять лише тоді, коли їх обрізати щороку <...>. Читаючи Євангеліє від св. Івана (15: 1-8), ми це розуміємо як алегорію людини та Церкви. Якщо немає бажання обтинати лозу, то виростає тільки листя. <...>*

(в) *Лише коли ти себе даруєш, коли себе губиш, як каже Христос, -- тільки тоді ти можеши жити [Венедикт XVI 2007, 163-164].*

Наведений приклад **Н1** становить фрагмент інтерв'ю кардинала Йосифа Рацингера, що належить до жанру «розмова-ріка» і входить до текстів популярно-теологічного дискурсу. Ми навмисно розподілили згаданий фрагмент на кілька змістових блоків, що ілюструють окремі засоби емоційної аргументативності. Так, блок (а) містить лексичні засоби емотивно-оцінного складу лексики, серед яких прикметники *glücklich*, *richtig*. Вони слугують засобами апелювання до емоційної складової реципієнтів тексту.

Блок (б) можна визначити як наочну ілюстрацію біблійної притчі з елементами аналогії та посиланням на конкретну життєву ситуацію. Всі названі ознаки належать до засобів емоційної аргументативності, доступних для пересічних читачів. Мовними індикаторами даного виду аргументативності стали : 1) зміст пропозиції, яка описує життєву ситуацію та її учасників (*mit Freunden darüber gesprochen, hier in der Gegend von Frascati, Weinreben beschneiden*); 2) кондиціональний зв'язок у формі підрядного речення умови (*nur wenn sie jährlich beschnitten werden, sind sie fruchtbar*); 3) пряма відсилка до першоджерела і експлікація алегоричного зв'язку між життям та біблійною притчею (*vom Evangelium her; Johannes 15; ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche*); 4) уживання автором власної аналогії щодо змісту розділу 15, вірша 1-8 Євангелія від св. Івана (*Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter*).

Зрештою, у блоці (в) має місце непряме цитування слів Ісуса Христа із називанням самого автора прецедентного висловлення (*wie Christus es ausdrückt*). Необхідно також підкреслити, що наявність відсилки до першоджерела (3б) і згаданого непрямого цитування (в) є ознаками *догматизму* як центру теологічної аргументації в обох типах теологічного дискурсу.

Порівнюючи засоби емоційної аргументативності в оригіналі і у перекладі, можна зафіксувати деякі розбіжності. З огляду на кількість та характер аргументативних засобів, ми бачимо, що перекладач послідовно відтворює їх у цільовому тексті усіх трьох змістових блоків: (*щастя, мав розмову з друзями, Євангеліє від св. Івана, як каже Христос*). Утім, у блоці (б) перекладач уживає стратегію компресії (*ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche – алегорію людини та Церкви*), а також суб'єктивну перекладацьку інтерпретацію: ***Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter – Якщо немає бажання обтинати лозу, то виросте тільки листя***. В останньому випадку рішення перекладача можна поставити під сумнів, оскільки у перекладі викривлюється семантика оригіналу (замість «не мати мужності зробити щось» отримуємо «не мати бажання»). З нашого боку, пропонуємо свій варіант перекладу цього речення: ***Якщо Ви боїтесь обтинати лозу, то виросте тільки листя***.

Отже, можна констатувати, що засоби емоційної аргументативності відрізняються різним мовним оформленням на лексичному, граматичному, пропозиційному та інтертекстуальному рівнях. У цільовому тексті емоційна аргументативність відтворюється здебільшого послідовно, лише у деяких пропозиціях мають місце структурно-мовні, змістові та суб'єктивно-перекладацькі відхилення від оригіналу.

Наведемо приклади іншого виду категорії аргументативності, спираючись на текст, що належить до теоретико-теологічного дискурсу:

H2 Die Christliche Gesellschaftslehre umfaßt sowohl seinswissenschaftliche als auch normative Disziplinen, wobei sie sich sozialphilosophischer und sozialtheologischer Methoden bedient. Auf den Einwand, die Sozialphilosophie sei nicht typisch "christlich", ist zu entgegnen, daß es nach der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils Aufgabe der Kirche ist, „die Wahrheit, die Christus ist, zu verkündigen und authentisch zu lehren, zugleich auch die Prinzipien der sittlichen Ordnung, die aus dem Wesen des Menschen

selbst hervorgehen, autoritativ zu erklären und zu bestätigen“ (Dignitatis humanae, 14) [Höfner 1975, 284].

У2 Християнське суспільне вчення охоплює як онтологічні, так і нормативні дисципліни з використанням методів, притаманних філософії та богослов'ю. На закид, що суспільна філософія не є типово «християнською», можна відповісти, що, згідно зі вченням Другого Ватиканського Собору, завданням Церкви є «проповідувати правду, якою є Христос, і її авторитетно навчати, а водночас своєю владою вьяснювати і укріпляти засади морального порядку, які випливають із самої людської природи» (DH 14) [Гьофнер 2002, 32].

Наведений фрагмент походить із відомої монографії з питань суспільного вчення Церкви, автором якої виступив кардинал Йозеф Гьофнер. Згаданий текст належить до жанру «теологічний підручник», що підтверджується приміткою *Studienausgabe* у видіхдних даних книги, і містить типові ознаки теоретико-теологічного дискурсу, серед яких категорія раціональної аргументативності.

Засоби реалізації названої категорії, ужиті в оригіналі, охоплюють, по-перше, лексичні одиниці, що входять до складу функціонального наукового стилю. Так, одиницями терміносистеми мови науки загалом і фахової мови богослов'я зокрема слугують: (а) назви і характеристики дисциплін (*die Christliche Gesellschaftslehre, seinswissenschaftliche, normative Disziplinen*); (б) назви частин категоріально-понятійного апарату науки: (*sozialphilosophische, sozialtheologische Methoden*).

По-друге, індикаторами раціональної аргументативності стали (в) посилання на авторитетні богословські джерела (*nach der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils, Dignitatis humanae*); (г) морфолого-синтаксичні засоби аргументативності, які реалізують логіку наукових міркувань (*sowohl... als auch, wobei...; auf den Einwand, ... ist zu entgegenen, dass...*).

Розглянемо відтворення названих засобів раціональної аргументативності оригіналу в українському перекладі у авторстві С. Пташника та Р.Оглашенного.

З одного боку, перекладачі послідовно відтворили назви і ознаки дисциплін через еквіваленти української мови (*християнське суспільне вчення, онтологічні і нормативні дисципліни*). З іншого боку, якісні характеристики методів, що ними послуговується християнське суспільне вчення, були вилучені з перекладу (*sozialphilosophische und sozialtheologische Methoden – методи, притаманні філософії та богослов'ю*). На нашу думку, наведену трансформацію генералізації не можна визнати правомірною, оскільки в оригіналі підкреслюється саме соціальна складова філософії та богослов'я.

Що стосується інших показників раціональної аргументативності, ми вважаємо, що вони були коректно відтворені: 1) на рівні однозначних відповідників (*вчення Другого Ватиканського Собору, DH 14*), 2) за допомогою граматичних синонімів (*auf den Einwand, ... ist zu entgegenen, dass...-- на закид, ... можна відповісти, що*); 3) через прийом компресії (*wobei sie sich sozialphilosophischer und sozialtheologischer Methoden bedient – з використанням методів, притаманних філософії та богослов'ю*).

Наведемо приклад специфічного уживання категорії аргументативності у теологічному тексті, який належить до популярно-теологічного дискурсу:

H3 Der Schöpfer schenkt den Geschöpfen nicht nur das Sein, sondern auch das Wirken. Er schenkt das Sein sozusagen „voraussetzungslos“, indem er aus dem Nichts schafft. Aber

seine Geschöpfe werden **Mitschöpfer**, indem Er ihnen die Gesetze, die Kräfte, die Fähigkeit zum eigenen Wirken gibt. <...> Das, was **Darwin** die „**sekundären Ursachen**“ nennt, ist also durchaus mit dem **Schöpfungsglauben** vereinbar. <...> An einem „prominenten Fall“, dem wir uns alle verdanken, kann das verdeutlicht werden: **das Zusammenwirken der Eltern bei der Zeugung mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat** [Schönborn 2007, 68].

УЗ Творець дарує створінням не лише буття, а й діяння. Він дарує буття, так би мовити, «беззастережно», створячи його з нічого. Але Його створіння стають **співтворцями**, бо Він дає їм закони, сили, здатність до власних дій. <...> Отже, те, що **Дарвін** називає «**вторинними причинами**», цілковито узгоджується з **християнською вірою**. <...> Все це можна пояснити на «чудовому прикладі причини», якій усі ми завдячуємо своїм життям: **співдії батьків з творцем під час нашого зачаття** [Шенборн. 2008, 50].

Наведений приклад становить фрагмент із книги, підготовленої на основі циклу вечірніх лекцій, прочитаних кардиналом Крістофом Шенборном у Віденському соборі святого Стефана протягом 2005-2006 років. За жанром даний текст можна віднести до катехитичних доповідей, що підтверджується визначенням видавця у попередніх заувагах до німецькомовного видання твору: *die monatlichen Katechesen des Arbeitsjahres 2005/06* [Schönborn, S. 12].

Оскільки катехитичний текст має функцію посилення віри, а за прагматичними ознаками він призначений для непрофесійної аудиторії, робимо висновок про наявність *емоційної аргументативності* у даному продукті популярно-теологічного дискурсу. Утім, не всі мовні засоби, які реалізують категорію аргументативності у наведеному фрагменті, можна певнено віднести до її емоційного підвиду.

Так, посилення на Чарлза Дарвіна і осколкове цитування його роботи (**Darwin, die „sekundären Ursachen“**) вважається типовим індикатором раціональної аргументативності, тому що відсилає до наукових авторитетів. Думки автора подаються не тільки як беззаперечні факти, а і у формі логічного причинно-наслідкового зв'язку, вираженого морфологічними засобами: *Der Schöpfer schenkt den Geschöpfen nicht nur das Sein, sondern auch das Wirken. Er schenkt das Sein sozusagen „voraussetzungslos“, indem er ... Aber seine Geschöpfe werden Mitschöpfer, indem Er... Das, was Darwin die „sekundären Ursachen“ nennt, ist also durchaus mit dem Schöpfungsglauben vereinbar.* Окрім того, автор наводить підтвердження своїх міркувань: *An einem „prominenten Fall“, dem wir uns alle verdanken, kann das verdeutlicht werden.*

Разом з тим, згаданий фрагмент, безумовно, містить і класичні засоби емоційної аргументативності, переважно лексичного рівня: 1) позитивно-оцінна богословська лексика *der Schöpfer, die Mitschöpfer, das Schöpfungsglauben*; 2) беззаперечна констатація факту участі Бога під час зачаття людини: **das Zusammenwirken der Eltern bei der Zeugung mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat**. Таким чином, названий текст відзначається змішаною аргументативністю, що охоплює як емоційний, так і раціональний підвиди. На нашу думку, даний феномен пояснюється проміжним жанровим характером самого тексту, який, з одного боку, належить до жанру катехизи, а з іншого боку, становить полемічні дебати між теологічною концепцією створення світу та природничою теорією еволюції.

В українському перекладі раціональну аргументативність відтворено здебільшого через еквіваленти (*Дарвін, «вторинні причини», не лише, а й...*) або граматичні синоніми (*створачи..., бо він дає..., все це можна пояснити*). Для передачі засобів емоційної аргументативності перекладачі послуговуються: 1) генералізацією (*Schöpfungsglauben – християнська віра*); 2) компресією (*mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat – з творцем*); 3) декомпресією (*bei der Zeugung-- під час нашого зачаття*); 4) суб'єктивною перекладацькою інтерпретацією („*prominenter Fall*“ – «чудовий приклад причини»).

Наявність двох підвидів аргументативності: емоційної та раціональної, а також комбінованого характеру аргументації ускладнює завдання перекладача. Можемо зробити висновок про необхідність не лише суто мовної, але й дискурсивної компетенції для адекватного відтворення аргументативності як основоположної категорії теологічного дискурсу, що знаходить свій прояв у мовних засобах різних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Венедикт XVI Йосиф Рацінгер*. Сіль землі: Християнство й Католицька Церква в XXI столітті. – Львів: Місіонер, 2007. – С. 163-164].
2. *Гьофнер Йозеф Кардинал*. Християнське суспільне вчення / Пер з нім. С.Пташник, Р.Оглашений. – Львів: Свічадо, 2002. – 304 с.
3. *Романченко Ю.В.* Лингвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Юлия Валентиновна Романченко. – М., 2008. – С. 24
4. *Шенборн Кристоф Кардинал* «Мета чи випадок? Створення світу й еволюція з точки зору розсудливої віри / Пер. з нім. О. Конкевича. – Львів: Місіонер, 2008. – 140 с.
5. *Benedikt XVI Joseph Ratzinger*. Salz der Erde. – München: Wilhelm Heyne Verlag, 1996. – S. 179
6. *Christoph Schönborn*. Ziel oder Zufall? Schöpfung und Evolution aus der Sicht eines vernünftigen Glaubens. – Herder, Freiburg, Basel, Wien, 2007. – 183 S.
7. *Joseph Kardinal Höffner*. Christliche Gesellschaftslehre (Studienausgabe). – Presseamt des Erzbistums Köln, 1975. – 284 S.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Билоус Н.В., асп.,
Институт филології КНУ Тараса Шевченка, г. Київ

КАТЕГОРИЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТИ В ПЕРЕВОДНЫХ ТЕКСТАХ ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГИЧЕСКОГО И ТЕОРЕТИКО-ТЕОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСОВ

В статье рассматривается категория аргументативности в украиноязычных переводах немецких современных текстов популярно-теологического и теоретико-теологического дискурсов. Сделан вывод о необходимости не только сугубо языковой, но и дискурсивной компетенции для адекватного воспроизведения аргумента-

тивності як основопологаючої категорії теологічного дискурсу, которая находит свое проявление в языковых средствах разных уровней.

Ключевые слова: аргументативность, эмоциональная аргументативность, рациональная аргументативность, генерализация, компрессия, декомпрессия, субъективная переводческая интерпретация.

Bilous N.V., PhD Student

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ARGUMENTATIVE CATEGORY IN THE TRANSLATED TEXTS OF POPULAR THEOLOGICAL AND THEORETICAL THEOLOGICAL DISCOURSES

The article considers the recreation of argumentativity category in the Ukrainian-German translations of modern texts within popular theological and theoretical theological discourses.

Key words: argumentativity, emotional argumentativity, rational argumentation, generalization, compression, decompression, subjective interpretation of the translation.

УДК 811.133.1'42'366:355

Бондаренко Л.М., ад'юнкт,

ВІКНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ ФРАНКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто питання категорії модальності, види та засоби модальності, специфіку відтворення модальності на матеріалі перекладів текстів військового дискурсу з французької мови на українську. Проведене дослідження свідчить, що як в тексті оригіналу, так і в тексті перекладу, основним виразником реальних та реально-потенційних модальних значень виступає індикатив.

Ключові слова: модальність, види модальності, відтворення модальності.

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищений інтерес до категорії модальності в її багатофункціональних виявах. Модальні відношення і засоби їх реалізації все частіше привертають увагу лінгвістів і стають об'єктом вивчення на граматико-синтаксичному, семантичному, комунікативно-функціональному та текстовому рівнях. Це зумовило новий підхід дослідників до аналізу семантичної організації речень з модальним предикатом та їх перекладацької інтерпретації. Сучасні перекладознавці вважають, що модальність є не просто додатковою ознакою висловлення, а фундаментальною основою реалізації мовленнєвої діяльності, що потрібно враховувати під час перекладу.